

VERWERKING IN DE JAARREKENING VAN VERANDERING IN DE KOERSVERHOUDING TUSSEN VALUTA'S

door Drs. C. Zwagerman

1 Vele ondernemingen oefenen thans hun bedrijf ook in andere landen uit door vestigingen aldaar. De jaarrekening wordt opgesteld in de geldeenheden van het eigen land en wijzigingen in de koersen van de vreemde valuta en van de eigen geldeenheden oefenen daarop invloed uit. Als voorbeelden van deze valutakoerswijzigingen in Europa worden genoemd de recente devaluaties van de munteenheden van Engeland, Spanje, Frankrijk, Denemarken, Finland; de revaluatie in Duitsland en in 1961 ook de opwaardering van de gulden.

De aan de winstbepaling ten grondslag liggende instandhoudingsdoelstelling zal van belang zijn voor de wijze van verwerking van de effecten van valutakoersveranderingen. Het prae-advies van Prof. Burgert¹⁾ stimuleerde tot benadering van de vraagstukken uit dat gezichtspunt.

De volgende instandhoudingsdoelstellingen zullen worden besproken:

- a. handhaving van het nominale vermogen in eigen valuta,
- b. handhaving van de vervangingswaarde van voorraden en duurzame produktiemiddelen,
- c. handhaving van de onderneming als inkomensbron,
- d. handhaving van het vermogen in geldeenheden van gelijke koopkracht.

Er zal verder onderscheid gemaakt worden tussen waardeveranderingen van de vreemde valuta en die van de eigen valuta, terwijl tevens aandacht zal worden gegeven aan de invloed van koerswijzigingen op materiële activa (voorraden, vaste activa) en op nominale activa en passiva (kas, vorderingen en schulden).

De geldeenheden van het land van vestiging der moedermaatschappij zal „eigen valuta” genoemd worden; de geldeenheden van die der buitenlandse dochtermaatschappijen zullen met „vreemde valuta” aangeduid worden.

2a. Handhaving van het nominale vermogen in eigen valuta

Internationaal gezien is deze doelstelling veelal de grondslag voor de winstbepaling. Dit komt ook tot uitdrukking in de aanbevelingen van het „Institute of Certified Public Accountants” in de V.S. van Noord-Amerika. De richtlijnen gaan er voor dit onderwerp vanuit, dat koersdalingen mogelijk gevolgd zullen worden door stijgingen en omgekeerd.²⁾ Nadien is de ontwikkeling een andere geweest; de koersdalingen overheersten en waren blijvend. De praktijk in Amerika volgt deze aanbevelingen dan ook niet meer ten volle.³⁾

¹⁾ Bedrijfseconomisch aanvaardbare grondslagen voor de gepubliceerde jaarrekening, 1967.

²⁾ Restatement and Revisions of Accounting Research, Bulletins, A.R.B. 43 - 1953, editie 1961.

³⁾ Zie Research Rapport no. 36 National Association of Accountants 1960.

b. De resultaten zullen bepaald worden door vergelijking van opbrengsten met kosten op basis van de historische uitgaafprijs. Daarbij komt nog het element van het „Niederstwertprinzip” door activa op balansdatum te waarderen op kostprijs of lager realiseerbare waarde. In beginsel zal men in dit systeem de verkopen omrekenen in eigen valuta tegen de koers van de vreemde valuta op het moment van verkoop.

De kostprijs van grondstoffen, lonen en andere kostenfactoren worden eveneens in aanmerking genomen tegen de koers op het moment van ontstaan.

De in een periode behaalde winst (in deze methode bestaande uit transactie- en voorraadresultaten) in vreemde valuta wordt derhalve bij een koerswijziging bepaald door rekening te houden met de koers(en) geldend op de tijdstippen als boven bedoeld.

Een voorbeeld van een goederentransactie ter verduidelijking.

	<i>Vreemde valuta</i>	<i>Koers</i>	<i>Eigen valuta</i>
Beginvoorraad			
1.000 st. à 20	20.000	50	10.000
Koop 1.000 st. à 25	25.000	40	10.000
Koop 1.000 st. à 25	25.000	40	10.000
	<u>70.000</u>		<u>30.000</u>
Verkoop 1.000 st. à 22	22.000	50	11.000
Verkoop 1.000 st. à 27½	27.500	40	11.000
Eindvoorraad			
1.000 st. à 25	25.000	40	10.000
	<u>74.500</u>		<u>32.000</u>
Winst voor belasting	4.500		2.000

Hier is aangenomen, dat de devaluatie van de vreemde valuta plaatsvindt direct na de eerste verkoop en dat de prijzen zich aanpassen aan de lagere ruilwaarde van de vreemde valuta.

Bij de bespreking van de nominale activa en passiva zal blijken (zie 2c.) dat de winst van de transacties nog niet het totale beeld verschaft.

Het bij de winstbepaling uitgaan van de kostprijs van de goederen tegen op het moment van inkoop geldende koersen⁴⁾ wordt beperkt door de wens om bij de waardebepaling op balansdatum rekening te houden met de geschatte opbrengst bij verkoop omgerekend in eigen valuta - zodat uit dezen hoofde tot een lagere voorraadwaardering kan worden gekomen. Zie ook ARB 43.

Overigens wordt opgemerkt dat het volgen van alle individuele transacties

⁴⁾ In Noord-Amerika wordt, daar het onder bepaalde omstandigheden fiscaal toegelaten is, ook wel het LIFO-systeem op voorraden toegepast. Men dient zich te realiseren dat in dit geval handhaving van de vervangingswaarde van voorraden in het winstbegrip geïntroduceerd is.

voor een grote onderneming bezwaarlijk kan zijn. Men zal dan met een gewogen gemiddelde over de periode van fluctuerende koersen werken, dan wel een nieuwe vaste omrekeningskoers met ingang van een bepaalde datum vaststellen.

Het voorbeeld betrof een devaluatie van de vreemde munteenheid of een revaluatie van de eigen valuta. De gedachtengang vindt eveneens toepassing voor het geval van revaluatie van de vreemde munteenheid of devaluatie van de eigen valuta. Voor overwegingen bij de waardeverandering van de eigen valuta wordt ook verwezen naar 2c.

c. In het vorenstaande cijfervoorbeeld is een belangrijk kostenelement buiten aanmerking gebleven, nl. de kosten voor het gebruik van vaste activa.

Bij het instandhoudingscriterium dat hier als uitgangspunt dient, zal het duidelijk zijn, dat de afschrijving op duurzame produktiemiddelen wordt gebaseerd op de kosten van de vaste activa in vreemde valuta omgerekend tegen de koers(en) op het moment van aanschaffing.

Veronderstel de volgende positie bij een oorspronkelijke koers op het moment van verwerving van de vaste activa van vreemde valuta 100 = eigen valuta 50.

	<i>Vreemde valuta</i>	<i>Eigen valuta</i>		
		bij een koers vreemde valuta 50 40 60		
winst vóór				
afschrijving	4.500	2.250	1.800 ⁵⁾	2.700
afschrijving	<u>(1.000)</u>	<u>(500)</u>	<u>(500)</u>	<u>(500)</u>
	3.500	1.750	1.300	2.200
belasting 50%	<u>(1.750)</u>	<u>(875)</u>	<u>(700)</u>	<u>(1.050)</u>
netto winst op				
transacties	<u>1.750</u>	<u>875</u>	<u>600</u>	<u>1.150</u>

Bij de koers vreemde valuta 100 = eigen valuta 40 heeft er of een devaluatie van de vreemde valuta of een revaluatie van de eigen munteenheid plaatsgevonden. De afschrijvingslast zal in dit geval relatief zwaarder worden; is de afschrijving een belangrijke kostenpost of is er een sterke devaluatie van de vreemde valuta (c.q. revaluatie eigen valuta) dan kan in eigen valuta zelfs een verlies ontstaan.

Het handhaven van de historische kostprijs in eigen valuta is slechts gerechtvaardigd, indien verwacht kan worden dat de onderneming door het

⁵⁾ Ter wille van de eenvoud is hier uitgegaan van een winst vóór afschrijving in vreemde valuta van 4.500, zonder rekening te houden met invloed van voorraadposities opgebouwd in een periode vóór de koersverandering. In de onder 2(b) genoemde situatie zal de winst in eigen valuta 2.000 zijn, aangezien de devaluatie plaatsvindt na de eerste verkoop; het nettobedrag wordt dan 800.

doen van prijsaanpassingen in het land van de vreemde valuta voldoende rendement blijft opleveren; hierop wordt ook in de Amerikaanse literatuur gewezen. In geval van koersdaling van de vreemde valuta na een devaluatie zal dit aanvankelijk op moeilijkheden stuiten, daar op een devaluatie niet zelden een prijsbeheersing volgt.

Is de lagere koers van de vreemde geldeenheid een gevolg van een versterking van de eigen valuta, dan is zeer waarschijnlijk aan bovengenoemde voorwaarde niet voldaan. In het land waar de dochteronderneming werkzaam is, zijn prijsstijgingen dan niet gemotiveerd uit inflatie aldaar. Het in rekening brengen van afschrijving op basis van de oorspronkelijke kostprijs in eigen valuta is het gevolg van de doelstelling: handhaving nominaal geïnvesteerd vermogen in eigen valuta. Maar in feite zal men door deze behandeling onder de gegeven omstandigheden de waarde in gerevalueerde eigen valuta beschermen.

Bij de koers vreemde valuta 100 = eigen valuta 60 heeft er òf een revaluatie van de vreemde valuta òf een devaluatie van de eigen munteenheid plaatsgevonden. Het afschrijvingsbedrag wordt relatief geringer. Aan de instandhoudingseis wordt voldaan, doch in Amerikaanse accountantskring bestaat twijfel of de oplossing als boven bij een devaluatie van de eigen munteenheid juist is. Er komt bij de overwegingen dan een ander instandhoudingsbegrip naar voren, nl. de wens tot handhaving van de oorspronkelijke waarde der geïnvesteerde eigen valuta; dit met de motivering dat men dit in feite ook bereikt door bepaling van de afschrijving op basis van de oorspronkelijke kostprijs uitgedrukt in eigen valuta bij devaluatie van een vreemde munteenheid. Het probleem is in Amerika nog niet actueel, doch verwacht mag worden dat bij een devaluatie van de dollar de Accounting Principles Board het vraagstuk nader zal bezien en mogelijk tot de conclusie zal komen dat in die situatie de in vreemde valuta geïnvesteerde bedragen in vaste activa omgerekend dienen te worden tegen de nieuwe (hogere) koers van die valuta, waardoor er in gedevalueerde dollars een hoger bedrag zal ontstaan.

d. In het vorenstaande is gesproken over activa in de materiële sfeer, waarvoor wordt verondersteld dat het oorspronkelijk geïnvesteerde nominale bedrag in eigen valuta, waar nodig door prijsaanpassingen bij verkoop, kan worden gerealiseerd. Bij de nominale activa en passiva kan deze veronderstelling niet reëel zijn en de waardering moet derhalve plaatsvinden tegen de koers geldend op balansdatum. In dit verband wordt verwezen naar het voorbeeld onder 2b., waarin door het opnemen van kas en debiteuren tegen de koers op de afsluitdatum een additioneel vermogensverlies optreedt. Dit verschil zal in het betrokken jaar al naar gelang de richting van de koerswijziging als winst of verlies worden opgenomen⁶⁾. Als motivering wordt gegeven dat dit soort resultaten voortkomen uit het normale risico van internationaal werkende ondernemingen. Het past echter ook in het instandhoudingsbegrip.

⁶⁾ Opinion no. 9, 1966, Reporting the results of operations.

Een voorbeeld van berekening van dit verschil.

	<i>Positie 1 januari</i>		<i>Positie 31 december</i>	
	<i>vreemde valuta</i>	<i>eigen valuta koers 50</i>	<i>vreemde valuta</i>	<i>eigen valuta koers 40</i>
kas/debiteuren	5.000	2.500	7.750	3.100
voorraden	20.000	10.000	25.000	10.000
vaste activa	10.000	5.000	9.000	4.500
	<u>35.000</u>	<u>17.500</u>	<u>41.750</u>	<u>17.600</u>
schulden aan derden	10.000	5.000	15.000	6.000
kapitaal	25.000	12.500	25.000	12.500
winst/(verlies)			1.750	(900)
	<u>35.000</u>	<u>17.500</u>	<u>41.750</u>	<u>17.600</u>

De opbouw van het resultaat is als volgt:

	<i>Vreemde valuta</i>	<i>Eigen valuta</i>
winst voor belasting (zie eerste cijfervoorbeeld)	4.500	2.000
afschrijving	<u>(1.000)</u>	<u>(500)</u>
	3.500	1.500
belasting 50%	<u>(1.750)</u>	<u>(700)</u>
nettowinst op transacties	<u>1.750</u>	800

Koersverschillen op nominale activa/passiva:

- beginstand debiteuren/kas	vreemde valuta 5.000	
hierop koersverlies		(500)
- verkoopopbrengst eerste verkoop vóór devaluatie	vreemde valuta 22.000	
hierop koersverlies		(2.200)
- schulden aan derden	vreemde valuta 10.000	
hierop koerswinst		<u>1.000</u>
Per saldo verlies		(900)

Uit dit voorbeeld blijkt dat de nettopositie van de nominale activa en passiva van belang is. Op de activa ontstaat een verlies, op de passiva een winst in eigen valuta. Bij een koersstijging van de vreemde valuta zal een tegengesteld beeld ontstaan.

Het realisatiebeginsel komt hier aan de orde. In ARB 43 werd nog aanbevolen langlopende schulden tegen historische koers om te rekenen; dit stelde het tonen van een vermogenstoename in eigen valuta bij een devaluatie van de vreemde valuta uit tot het moment van aflossing. In Opinion No. 6 van 1965⁷⁾ werd goedgekeurd dat in vele gevallen omrekening tegen de nieuwe koers gerechtvaardigd kan zijn, hetgeen een aanvaarding was van de gegroeide praktijk. Volgens Opinion Nr. 9 worden, zoals reeds opgemerkt, de verschillen als regel in de resultaten van het jaar opgenomen.

Er is hier geabstraheerd van vorderingen en schulden op en aan concernondernemingen. Zie hiervoor onder punt 6.

e. Vindt er een devaluatie van de vreemde geldeenheid plaats dan zouden de vaste activa tegen de nieuwe, lagere, koers, een geringer bedrag opleveren. Men zou kunnen stellen dat er in feite een opwaardering in vreemde valuta plaatsvindt indien in de geconsolideerde jaarrekening de waarde in eigen valuta gehandhaafd wordt, nl. kostprijs in vreemde valuta omgerekend tegen de koers op het moment van aanschaffing.

In de Amerikaanse gedachtengang is er echter geen opwaardering daar men uitsluitend de positie in eigen valuta beschouwt; deze wijzigt niet en het vraagstuk, of het opnemen van een latente belastingschuld overwogen moet worden, komt derhalve niet aan de orde. In een dergelijke situatie zullen de resultaten in de toekomst niet alleen relatief zwaarder belast worden met afschrijving doch ook met winstbelasting; bij een revaluatie van de vreemde valuta zullen daarentegen de afschrijving en winstbelasting relatief geringer worden. De fiscus in het land van vestiging van de dochtermaatschappij kent nl. uitsluitend de positie in de desbetreffende valuta.

f. Bij het vorenstaande zij nogmaals op het uitgangspunt gewezen. Het is, daarmee rekening houdend, logisch dat de winstbepaling geschiedt op basis van de geïnvesteerde nominale bedragen en tevens dat koersverschillen op nominale activa en passiva tot het resultaat worden gerekend. De op deze wijze bepaalde winst zal voorraad- en transactieresultaten alsmede schijnwinsten omvatten, indien de maatstaven van de vervangingswaardegedachte zouden worden aangelegd.

3a. Handhaving van de vervangingswaarde van voorraden en duurzame produktiemiddelen

Deze doelstelling zal bereikt worden door het hanteren van het vervangingswaardestelsel, of, bij benadering, door het LIFO- en het ijzeren-voorraadsysteem. De wijze van toepassing van deze stelsels behoeft hier niet nader omschreven te worden.

b. Voor de bepaling van de jaarwinst van de onderneming in het buitenland worden de aldaar geldende vervangingsprijzen gehanteerd. Neemt men aan

⁷⁾ Status of Accounting Research Bulletins, APB no. 6, 1965.

dat er fluctuaties in de koers van vreemde valuta zijn, dan zullen de vervangingsprijzen onder invloed staan van monetaire en specifieke prijsveranderingen, terwijl er tevens problemen over al of niet identieke vervanging kunnen optreden. Voor een overzicht van de verschillende opvattingen wordt verwezen naar het prae-advies van Prof. R. Burgert.

De jaarrekening in vreemde valuta dient daarna ter opneming in de geconsolideerde jaarrekening omgerekend te worden in de munteenheid van het eigen land.

c. De wijzigingen in de koersverhoudingen kunnen verschillende oorzaken hebben:

i) verzwakking van de vreemde valuta

Dit zal in het betrokken land tot prijsstijgingen kunnen leiden indien er aldaar een inflatoire ontwikkeling is. Opwaartse herwaarderingsreserves in vreemde valuta zullen bij toepassing van het vervangingswaardestelsel het gevolg zijn. De vermogenstoename in vreemde valuta zal geen winst zijn.

ii) versterking van de vreemde valuta

Dit kan tot prijsdaling en lagere vervangingsprijzen bij de desbetreffende onderneming in het buitenland leiden, voor zover de onderneming in andere landen koopt met haar sterkere valuta. Is de buitenlandse onderneming voor haar aankopen echter aangewezen op haar eigen binnenlandse markt, dan zal een prijsdaling veelal niet optreden. Er is in dat geval dan geen sprake van een lagere vervangingswaarde.

Bij een verzwakking van de vreemde valuta en daaruit volgende herwaarderings zal het aldus in vreemde valuta verhoogde vermogen omgerekend worden tegen de lagere koers. Het effect van de devaluatie wordt op deze wijze in de geconsolideerde vermogenspositie minder, zij het dat bij de herwaardering gevormde latente belastingschulden een drukkende werking hebben.

Bij een versterking van de vreemde valuta staat tegenover een eventueel lagere waardering in die valuta een hogere omrekeningskoers en er is derhalve weer een verkleining van het effect op de geconsolideerde positie in eigen valuta. Indien er echter geen aanleiding is lagere vervangingsprijzen in aanmerking te nemen, ontstaat een vermogenstoename in eigen valuta.

iii) verzwakking van de eigen valuta

Bij de buitenlandse dochterondernemingen in het land waarvan de koers derhalve niet wijzigt is er geen aanleiding tot herwaardering over te gaan, behalve voor zover die ondernemingen voor aankoop van produktiemiddelen op het moederland zijn aangewezen en de prijzen in de valuta daarvan gelijk blijven. In dat geval koopt de buitenlandse dochter goedkoper in. Zouden de prijzen in het land van vestiging van de moedermaatschappij echter méér stijgen dan overeenkomt met de verzwakking van die valuta dan worden de vervangingsprijzen voor de buitenlandse onderneming hoger.

In de geconsolideerde jaarrekening ontstaat een vermogenstoename; deze

is geen winst daar de toename slechts de in eigen - verzwakte - valuta gestegen vervangingsprijzen representeert.

iv) versterking van de eigen valuta⁸⁾

De koers van de vreemde valuta wordt relatief zwakker maar in het betrokken land behoeft geen verhoging van vervangingsprijzen op te treden (met dezelfde uitzondering als onder iii).

In de geconsolideerde jaarrekening ontstaat door de verslaglegging in eigen valuta een vermogensverlies. Door het tonen van dit verlies en van lagere winsten in eigen valuta gaat men in feite van een ander instandhoudingsbegrip uit, nl. het handhaven van de waarde in gerevalueerde eigen valuta.⁹⁾

De uit de koerswijzigingen voortkomende vermogenstoename zal, zoals hiervoor is gesteld, geen winst zijn. Een vermogensvermindering in eigen valuta zal met name optreden in geval iv): versterking van de eigen valuta, waarin de jaarrekening wordt opgesteld, en het verschil zal ten laste van de reserves kunnen worden opgenomen.

d. Herwaarderingen in opwaartse richting zullen in de jaarrekening in vreemde valuta leiden tot het opnemen van latente belastingverplichtingen. Indien er echter, na omrekening in eigen valuta, geen hogere waarde is dan voorheen, bestaat er dan aanleiding om deze latente belastingverplichting te handhaven? Het antwoord zal bevestigend luiden, indien men daarbij denkt aan de balanspositie. Op de resultatenrekening zal het afnemen van de latente belastingverplichting (door het afschrijven op de herwaardering) geen invloed hebben, daar de vermindering van de verplichting toegevoegd wordt aan de herwaarderingsrekening, die oorspronkelijk voor het nettobedrag is gevormd. Het zou consequent zijn bij lagere waardering als gevolg van lagere vervangingsprijzen door versterking van de vreemde valuta, het ontstane vermogensverlies in die valuta eveneens netto te boeken, m.a.w. een uitgestelde belastingvordering op te nemen. Indien realisatie van die vordering redelijkerwijze verwacht mag worden, is deze wijze van handelen aanvaardbaar.

Voor zover herwaarderingverschillen ontstaan uitsluitend door wijziging van de koers van de eigen munteenheid, is er geen aanleiding tot het opnemen van een latente belastingschuld of -vordering. In de vreemde landen zijn er geen veranderingen; de hogere of lagere winstbedragen in eigen valuta worden relatief dan ook niet anders belast dan vóór de koersverandering.

e. Ook in dit systeem zal bij koerswijzigingen de verhouding tussen nominale activa en passiva bij het opstellen van de jaarrekening in eigen valuta een rol spelen. Bij een positief saldo en een koersdaling en bij een negatief saldo bij een koersstijging van de vreemde valuta ontstaat een vermogensafname; bij tegengestelde posities een vermogenstoename. Koersveranderingen in de

⁸⁾ Zie ook: Het bedrijfseconomisch effect van revaluaties, Dr. P. J. van der Burg en Drs. H. Willems - MAB 1961, blz. 267 e.v.

⁹⁾ In hoeverre dit de koopkracht in eigen valuta weergeeft, zal van de feitelijke situatie afhangen. De koopkrachtwijziging behoeft niet gelijk te zijn aan de koersverandering, die mede tot stand komt onder invloed van het verschil in tempo der koopkrachtwijzigingen in de verschillende landen.

eigen valuta leiden tot relatieve af- of toename van de waarde der vreemde valuta. De ontstane vermogensverschillen in eigen munteenheid uitgedrukt kunnen als resultaat van het jaar worden opgenomen. Zij betreffen immers posten waarvoor geen instandhoudingseis gesteld is.

Liquiditeiten kunnen ontstaan zijn uit afschrijvingen of duurzame produktiemiddelen; aangenomen wordt dat bij de winstbepaling de problematiek rond de inhaalafschrijvingen onder ogen is gezien.

4 *Handhaving van de onderneming als inkomensbron*

Stelt men zich ten doel de onderneming als inkomensbron te handhaven dan geldt hetgeen onder punt 3 is opgemerkt. Bovendien dienen dan ook de nominale activa en passiva in de beschouwing te worden betrokken. Tenslotte zullen subjectief bepaalde inhoudingen noodzakelijk zijn.¹⁰⁾

Ten aanzien van de koopkrachthandhaving van het vermogen in nominale activa en passiva het volgende, waarbij is verondersteld dat er een positief saldo van nominale activa en passiva is:

a. Verzwakking vreemde valuta

Aannemend dat hierdoor in het vreemde land na een opwaartse beweging van het prijspeil meer nominale middelen nodig zijn om de onderneming voort te zetten, zal door de vorming van een voorziening voor koopkrachtcorrectie in de jaarrekening van de onderneming in het buitenland een verlies ten laste van de jaarwinst worden opgenomen.

b. Versterking vreemde valuta

Het saldo nominale activa min passiva zal bij een veronderstelde verlaging van het prijsniveau in het desbetreffende land een grotere en niet aan de handhaving gebonden koopkracht vertegenwoordigen. Het uit de omrekening in eigen valuta ontstane surplus kan als winst verantwoord worden.

c. Verzwakking van de eigen valuta

Verondersteld wordt dat in het vreemde land het prijspeil onder invloed van de verzwakking van de eigen valuta van de moeder niet verandert. Uit de omrekening van de vreemde valuta tegen de gestegen koers daarvan in eigen valuta ontstaat een surplus, hetgeen echter gebonden is aan de voortzetting van de onderneming in het vreemde land. Het vermogensverschil kan niet als winst van het jaar beschouwd worden en zal aan herwaarderingsreserves worden toegevoegd.

d. Versterking van de eigen valuta

Onder dezelfde veronderstelling ten aanzien van het prijspeil in het vreemde land als onder c. hiervoor is te stellen dat het in eigen valuta ontstane vermogensverlies (de koers van de vreemde valuta uitgedrukt in eigen valuta

¹⁰⁾ Voor de vraagstukken rond dit instandhoudingsbegrip wordt verwezen naar het overzicht in het prae-advies genoemd onder 1).

daalt immers) ten laste van herwaarderingsreserves gebracht kan worden en derhalve de winst van het jaar niet beïnvloedt.

Indien er een hoger saldo is van nominale activa en passiva dan voor de bedrijfsuitoefening noodzakelijk, dienen de ontstane koersverschillen op deze „speculatieve” posities als winst of verlies van het jaar te worden opgenomen.

Onder a. en b. hierboven is opneming van het ontstane na- respectievelijk voordelige verschil als verlies of winst van het jaar vermeld. De aanpassing aan nominale expansie of inkrimping kan men ook zien als investering of desinvestering; opname van de na- en voordelen ten laste van winstreserves is dan eveneens te verdedigen.

Overtreffen de schulden de nominale activa, dan zal de positie in het algemeen het spiegelbeeld zijn van hetgeen hierboven is gesteld. Zoals Prof. A. Goudekot¹¹⁾ echter stelde, dient bedacht te worden dat in geval van een verzwakking van de vreemde valuta de onderneming met deze financieringsstructuur in liquiditeitsmoeilijkheden kan komen. De nominale behoeften worden immers groter. In een dergelijk geval zal de moedermaatschappij wellicht moeten opkomen voor schulden van de dochteronderneming, zodat hij de in consolidatie ontstane koerswinst wil reserveren.

Het is ook denkbaar dat de moedermaatschappij de dochter additionele middelen verschaft; men kan zich afvragen of dit een belemmering moet zijn om het ontstane vermogensvoordeel als zodanig te beschouwen.

Met dit handhabingsbegrip en de effecten van de financieringsstructuur op de winstberekening komen er vraagstukken op die buiten het onderwerp van dit artikel uitgaan, doch er wel mede in verband staan.

5 Handhaving van het vermogen in geldeenheden van gelijke koopkracht

Gezien de doelstelling van dit handhabingsbegrip zal het streven zijn de koopkracht te handhaven van het aan de aandeelhouders van de moedermaatschappij toekomende vermogen.

Men kan twee methoden volgen, nl. correctie op de winst- en verliesrekening voor vermogensverlies door koopkrachtdaling, of herberekening van alle bedragen in de geconsolideerde jaarrekening.

Er kan verwezen worden naar hetgeen onder 3 en 4 is vermeld. Onder punt 3 werden afschrijvingslasten bepaald door rekening te houden met de vervangingswaarde van de duurzame produktiemiddelen; dit zal thans op de koopkrachtindex gebaseerd worden, zoals reeds het geval is voor de nominale activa en passiva besproken onder 4.

De tegen de geldende koersen berekende resultaten in eigen valuta zullen daarna nog een correctie moeten ondergaan voor de koopkrachtverandering daarvan. Indien de koopkracht van de eigen valuta stijgt, kan dit instandhoudingsbegrip moeilijk tot in uiterste consequentie worden toegepast, tenzij men de jaarrekening in een andere of fictieve rekeneenheid zou opstellen, hetgeen echter voor een geconsolideerde jaarrekening niet denkbaar is.

¹¹⁾ An application of replacement value theory, Prof. A. Goudekot - MAB oktober 1960.

6 *Problemen van praktische aard*

In het voorgaande is geen aandacht geschonken aan een aantal problemen van praktische aard.

a. De bepaling van de te gebruiken koersen is van belang. Aan deze vraag is uitvoerig aandacht gegeven door Prof. G. L. Groeneveld¹² waarbij, met name als alternatief voor het geval de officiële wisselkoersen niet met de feitelijke situatie overeenstemmen, het hanteren van een te berekenen koopkrachtkoers is genoemd. Bij zwakke valuta doet zich nog meermalen de omstandigheid voor dat er verschillende officiële koersen zijn afhankelijk van de aard der transacties: importeren, exporteren, kapitaalverkeer, waarnaast nog „zwarte” koersen zullen bestaan. De keuze van de te gebruiken koers zal mede bepaald worden door de positie der onderneming en de verwachte ontwikkeling in het desbetreffende land, alsmede de vraag tegen welke koers dividenden getransfereerd kunnen worden. De keuze is moeilijk en blijft subjectief. Gezien de reeds bestaande beschouwingen (zie het genoemde artikel) wordt er thans niet nader op ingegaan.

b. Bij de activa en passiva in de nominale sfeer zijn deze als geheel genoemd. Dit was een te sterke vereenvoudiging. Men dient daarbij onderscheid te maken naar tegoeden, vorderingen en schulden in verschillende valuta en tevens in aanmerking te nemen in hoeverre de posities door termijntransacties zijn gedekt.

Bovendien dienen concernverhoudingen geëlimineerd te worden. Dit zal duidelijk zijn indien bedacht wordt dat tegenover het netto-actief in een dochtermaatschappij het door het concern verstrekte vermogen staat, onverschillig of dit de vorm van kapitaaldeelname of leningen heeft. In de geconsolideerde positie van moeder en dochter blijft uitsluitend het netto-actief over en, afhankelijk van de aard daarvan, zullen daarop koersveranderingen hun effect uitoefenen.

Het is mogelijk het valutarisico op concernverhoudingen te dekken door termijntransacties; hierdoor wordt uiteindelijk het risico op de netto-activa geïnvesteerd in het desbetreffende land beperkt.

Er is nog een complicatie. Op basis van het zoals hiervoor aangegeven berekende saldo nominale activa of passiva wordt bepaald welk koersverschil daarop ontstaat. Ten dele worden deze koersverschillen al in de administratie van de tot het concern behorende maatschappijen geboekt. Met deze geboekte verschillen zal dus rekening moeten worden gehouden. In de praktijk kan dit als regel alleen voor grote posten geschieden en de daarop geboekte koersverschillen worden geëlimineerd tegenover het opnemen van het totale berekende koersverschil in de geconsolideerde jaarrekening.

7 De onderscheiden doelstellingen brengen verschillende methoden mede voor de behandeling van de valutakoersfluctuaties.

¹²) De valuta-problematiek in de geconsolideerde jaarrekening MAB 3/4 1961. Zie ook: E. L. Th. Laterveer - beschouwing van de omrekenkoersen, te gebruiken bij de waardering van buitenlandse deelnemingen en bij het samenstellen van geconsolideerde overzichten - 1951. Bundel 25 jaar VAGA.

Tot slot is het interessant te trachten de werkwijze van de grootste internationale concerns in Nederland na te gaan.

In Prof. A. Goudekot's artikel is de behandeling van het Philipsconcern uiteengezet, waaruit blijkt dat gestreefd wordt naar „maintenance of the capital employed in the business”. Voor de vaste activa wordt daarbij gewerkt met specifieke vervangingsprijzen. Voor de nominale activa/passiva met koopkracht-indices. In de geconsolideerde jaarrekening van de maatschappijen van de Koninklijke Oliegroep worden de vaste activa gehandhaafd op het bedrag ontstaan uit de omrekening van de kostprijs tegen de op het tijdstip van verwerving bestaande koersen. Toch is men verder gegaan dan de handhaving van het nominale vermogen. De jaarrekening luidt in Ponden Sterling en na de devaluatie daarvan in 1967 worden aanvullende afschrijvingen toegepast „om het effect van de devaluatie van het Pond Sterling tot uitdrukking te brengen”. In feite wil men derhalve voor duurzame produktiemiddelen komen tot handhaving van de geïnvesteerde waarde in eigen valuta. Zie in dit verband hetgeen is opgemerkt onder punt 2c. over de opvatting in Amerika indien de Dollar zou devalueren.

De toelichting op de jaarrekening van 1969 van AKZO vermeldt dat duurzame produktiemiddelen zijn gebaseerd op aanschaffingskosten minus afschrijvingen of lagere bedrijfswaarde. De herleiding van bedragen in vreemde valuta geschiedt tegen koersen welke nagenoeg overeenstemmen met de officiële wisselkoersen. Bij de mutaties op het eigen vermogen verschijnt een belangrijke toevoeging daaraan onder het hoofd „Wijziging valutakoersen”, hetgeen waarschijnlijk grotendeels veroorzaakt wordt door het toepassen van de hogere koers van de Duitse Mark op de Duitse belangen. Ten laste van het bedrijfsresultaat wordt nog een bedrag gebracht voor aanvullende afschrijvingen in verband met het gestegen prijspeil. Hier wordt derhalve gestreefd naar handhaving van de duurzame produktiemiddelen. Hetzelfde kan gesteld worden voor Unilever doordat men bij de bepaling van de uitkeerbare winst rekening houdt met de gestegen vervangingsprijzen door toevoeging van een bedrag aan de reserve ter vervanging van vaste activa. Ook hier is er een groot positief verschil bij Unilever N.V. onder het hoofd „Koersverschillen bij consolidatie”, grotendeels mede veroorzaakt door het omrekenen van de Duitse belangen tegen de hogere DM-koers, hetgeen wel past in de doelstelling. Voor landen met een devaluatie wordt de oorspronkelijke kostprijs in Guldens van vaste activa als regel gehandhaafd in de balans en voor de berekening van afschrijvingen; het dan nog optredende tekort voor de handhavingsdoelstelling zal komen uit de genoemde toevoeging aan de reserve vervanging vaste activa.